

Avatangiisinut Pinngortitamullu Naalackersuisoqarfik

18. Oktober 2019

Assinga: Aalisarnermut, Piniarnermut Nunalerinermullu Naalackersuisoqarfik

Kalaallit Nunaani Tunup imartaani qilalukkat qernertat pillugit allakkiak

Allakkiakkut matumuuna Pinngortitaleriffimmit maluginiaqquneqarpoq NAMMCO´p ataani ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitap kingullermik ukiaq 2019 ataatsimiinnerani ersersinneqar-mat Kalaallit Nunaani Tunup imartaani qilalukkat qernertat assorujussuaq najummassi-manartumik inissisimalersimalersimanerat. NAMMCO´p siunnersuisoqatigiivi ukiumoortumik ataatsimiittussaapput 18.-19. marts 2020, tamatumalu kinguningua Tunup imartaaniittartut qilalukkat qernertat pillugit aatsaat pisortatigoortumik Kalaallit Nunaannut siunnersuisoqar-tussaammat.

JCNB (Canada Greenland Joint Commission for the Conservation of Narwhal and Beluga, Cana-dap Kalaallit Nunaatalu Peqatigiillutik Qilalukkat qernertat qaqortallu piujuartinneqarnissaan-nik ataatsimiititaliaat) Kalaallit Nunaata kitaata imartaani qilalukkat qernertat pillugit siun-nersuisarpoq, Tunullu imartaaniittartut qilalukkat qernertat pillugit NAMMCO´p Siun-nersuisoqatigiivi siunnersuisarlutik. NAMMCO´p ataani ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitap qilalukkat qernertat Tunup imartaaniittartunut tunngatillugu ilisimasat paasissutissallu nutar-terniarlugit nalilersueqqinniarlutillu september 2019 ataatsimeeqatigiipput. Suleqatigiissitap silap pissusiata allanngornerata suniutaanut tunngasut paasissutissat nutaajunerpaat, piniaga-nerat inuillu pilersitaannit akornusersuutit pillugit paasissutissanik oqallisigisaqarput suullu ilisimatuussutsikkut aqutsinikkullu suliaassaasinnaasut pillugit siunnersuisimallutik. Suleqatigiis-sitap ataatsimiinnerminit nalunaarusiaa NAMMCO´p ilisimatuussutsikkut Ataatsimiititaliaata 29. oktober-imiit novemberip aallaqqaataata tungaanut ukiumoortumik ataatsimeeqatigiinnis-saani saqqummiunneqassaaq. Ilisimatuussutsikkut ataatsimiititaliap suliaassaraa inaarutaasu-mik biologit siunnersuinerannik taasamik suliaqassalluni, siunnersuinerlu taanna kikkunnit ta-manit atuarneqarsinnaalissaaq 15. november 2019-imiit. NAMMCO´p ilisimatuussutsikkut ata-atsimiititaliaata siunnersuisarnera nalinginnaasumik ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitap siun-nersuinerinik ingerlatitseqqiinerusarput. Tamatuma kingorna NAMMCO´p Siun-nersuisoqatigiivinit inaarutaasumik siunnersuinerit Kalaallit Nunaannut ingerlatinneqartarput, tassa ilisimatuussutsikkut ataatsimiititaliap siunnersuinerit pereeraangat, tamannalu pikkajut-tarpoq NAMMCO´p siunnersuisoqatigiivisa ukiumoortumik ataatsimiinneranni. NAMMCO´p Si-unnersuisoqatigiivisa ilisimatuussutsikkut siunnersuinerit tamatigut malinneq ajorpai.

NAMMCO´p ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitaata kingullermik ataatsimiinnermini Tunup imartaaniittartut qilalukkat qernertat pillugit ataatsimeeqatigiinnissamut allakkiat piareersaatit

kiisalu ilisimatuussutsikkut allaaserisat saqqummersinneqarsimasut katillugit 30-init ikinne-runnngitsut nalilersuiffigai. Qilalukkat qernertat pisarineqartartut kisitsisitaat 1955-imiit 2019-p tungaanoortut amerlasuupilussuit aammalu paasissutissat kisitsinernit 1983-imi 2018-imilu ingerlanneqartuneersut, nunaqavissut peqassutsimut aammalu namminneerlutik qilalukkanit qernertanik paasisartagaannik, qaammataasanut nassitsissutinit, ingerlaartarfiinut aammalu aqqaamasaasiannut tunngassuteqartut, kingornuttagaannut tunngassussuteqartut, silap pissusiata sunniutaanut, nipimut, sananeqaataannut, ukiuannut piaqqisarnerannullu tunngassuteqartut katillugit 30-nit ikinnerunnngitsut taamaalillutik nalilersuiffigineqarput.

Tunup imartaaniittartut qilalukkat qernertat sumiittarnerat pillugit paasissutissat Canadami Kalaallit Nunaatalu kitaani paasissutissanik katersanit allaanerunnngitsumik takutitsippat, tassalu qilalukkat qernertat aasisarfiminnullu alajaallutik ukiumiit ukiumut sumiiffimmut tassungarpiaq utikattuusut. Taamaammat qilalukkat qernertaqatigiiaat aasaanerani sumiittarfii aallaavigalugit immikkoortiterneqarsimapput, taamaalilluni aasaanerani qilalukkanik qernertarniartitsisannginnerup sumiiffimmi aalingersimasumiittunik nungutsisinnaaneq pinngitsoortittarmagu. Tunup imartaa eqqarsaaigalugu sinerissami inoqarfiusut isiginiarlugit tamanna isumaqarpoq qilalukkanut tunngatillugu Tunu aqutsiveqarfinnut immikkoortunut pingasunut avineqarsimasut: ataaseq Ittoqqortoormiini, ataaseq Kangerlussuarmi ataaserlu Tasiilap eqqaani. Taakku taasatta saniatigut avannarpasinnerusumi peqarfeqarnera ilisimaaraarput, tassami 2018-imi Dove Bugt´imi kisitsisoqarnerani amerlasoorsuit naammattoorneqarmata.

Aqutsiveqarfinni pingasuni taaneqartuniittut, tassa Tunup imartaata kujasinnerusortaaniittut, qilalukkat qernertat tamarmik piniagaanermikkut silallu pissusiata allangornerata kinguneri-saanit sakkortuumik eqqugaaqqapput, kujasinnerusumiittartut silap pissusiata allangorneranit sulit sakkortunerusumik eqqugaanerullutik. Qilalugaq qernertaq immami nillertumiittussatut naleqqussarsimasuuvooq, tamanna uppersarneqarpoq qaammataasanut nassitsissusilersuiner-tigut. Taakkunuunatigut paasineqarmat immani nillernerusuni neriniarnerusarnerat. Paasissutissat taamaattut aamma naapertuupput Canadami Kalaallit Nunaanilu eqimassusiannut tunngasunik misissuisoqarnerini, tassami tamarmik takutippaat qilalukkat qernertat immani nillertuni naammattuugassaanerunerat. Tunup imartaata kujasinnerusortaani imaq nillertoq amitsuaqqatut sineriak sinerlugu avannamoortuuvooq, kisiannilu imaq kissarnerusoq, atlantikorsuup imaa ukiumiit ukiumut takkukkiartuinnavivissoq inangiiartuinnavipporlusooq imarlu nillertoq milliartuinnavilerluni. Tunup imartaata kissatsikkiartuinnavinnera uumasunik nutaanik takkuttoqarnerusalerneranik kingunearpoq (soorlu avaleraasartuut, tunit, aarluarsuit, aarluif, niisarnat, tigaagulliussat qipoqqaallu), kisiannili taamaattoqarnerata kinguneraa qilalukkat qernertat tammakaraluttuinnarnerat, uummavigisaammi milliartuinnavimmata.

Pinngortitaleriffik pingaartumik Kangertitsivarmi qilalukkanik qernertanik misissuinernik ingerlatsinikuuvooq, tappavanilu malunnarsereerpoq piaqqiorneq pissusissamisuumngitsumik appasissumi inissisimasooq. Qernertat uumatillugit pisarineqartartut misissuiffigisarnerini paasinarpoq arnavissat piaqqisinnalereersut illaallillu akuusarnerat qaqtigoornerulersimasooq, taman-

nalumi aamma 2016-imi 2017-imilu kisitsinerni piaqqisartunik ikittuaraannarnik takusoqart-arsimaneritut taakkulu kisitsinerit 1983 1984-imilu kisitsisimanerni inernerusunut sanilliussi-nikkut paasineqarput.

Naak Pinngortitaleriffimmeersut qilalukkanik qernertanik timmisartoq atorlugu kisitsisarnernik misilittagaqarluaraluaqisut, aammalumi Avanersuarmi Kangerlussuarmi (Inglefield Bredning) Tunullu imartaani Dove Bugtimi kisitsisarnerni qernertanik takusaqarnissaq ajornartorsi-utaasarsimangikkaluortoq, Tunup kujasinnerusortaani aqutsiveqarfanni taaneqartuni pingasuni qilalukkat qernertaqatigiiaannguanik ikittuaraannarnik qernertaminaalunnguartalini-nik takusoqaannarsimavoq. Ittoqqortoormiit eqqaanni kisitsinermi 2016-imi pisumi qilalukkat qernertat 433-nik (95 % CI: 116-568) amerlassuseqarsimanissaat missiliorneqarpoq, 2017-imilu kisitseqqittoqarmat amerlassusiat missiliorneqarpoq 246-nut (95% CI: 116 - 568). Kisitsisit kin-gulliit 2008-mi kisitsisoqarnerani kisitsisinut inernerusunut sanilliullugit qilalukkat qernertat iki-leriaateqarujussuarsimanerat takuneqarsinnaavoq, tassami taamani kisitsisoqarmat 1.945–nik (95% CI: 685 – 5.522) amerlassuseqarsimanissaat missiliorneqarmat. Kangerlitsivarmi kisitsiso-qarmat 2016-imi amerlassusiat missiliorneqarput 269–inut (95% CI: 137 - 550) 2008-mi kisit-soqarnerani kisitsimmit 613–imit (95% CI:174 – 2.157) appasinnerungaarluni. Tasiilap eqqaani 2016-imi kisitsiniartoqaraluarimat soqanngingaarmat qilalukkamik qernertamik ataatsimilluun-niit takunnittoqanngilaq. Tasiilap eqqaaniittartut kisitsivigineqartarnerannit kisitsit pissarsiari-neqartoq kingulleq 2008-mi kisitsinermeersuavoq, taamani missiliuunneqarmata 206–inik (95% CI: 76 - 562) amerlassuseqarsimanissaat.

Tabel 1. Tunup imartaani qilalukkat qernertat kisinneqarnerannit amerlassusiisa missiliorneqarnerat. Ki-sitsisit ungaluusap iluaniittut takutippaat biologit 95 %-imik ilimagigaat Tunup imartaaniittartut qilaluk-kat qernertat kisitsisip alliup qulliullu akornanniittoq.

Ukioq	Ittoqqortoormiit	Kangerlussuaq	Tasiilap
2008	1,945 (685-5.522)	613 (174-2.157)	206 (76-562)
2016	433 (186-1.099)	269 (137-550)	Takunnittoqanngilaq
2017	246 (116-568)	Kisitsisoqanngilaq	Kisitsisoqanngilaq

Tunumi qilalakkanut qernertanut aqutsiveqarfanni pingasuni naatsorsuusiornernik tunnga-veqarluni qernertaqarpallaartanninneranik takussutissat pisarineqarsimasunik nalunaaru-taasartunut sanilliukkaanni takuneqarsinnaavoq, ilumut taamaattoqapajaaginnavissimasoq. Aqutsiveqarfanni pingasuni 1955-imut ukioq utertittuusaarlugu qarasaasiaq atorlugu naatsor-suut (modelberegning) naatsorsuusiortinneqarmat taamanikkut ima peqartigisimasinnaanera tagginneqarpoq: 2.290-it (90% CI:1,750–2,840) Ittoqqortoormiini, 1,050-it (90% CI:720–1,540) Kangerlussuarmi aammalu 820-it (90% CI:580– 1,210) Tasiilap eqqaniittarsimanissaat missi-liorneqarput.

Qarasaasiaq atorlugu naatsorsuut ullumimut pissutsinut uterteqqillugu naatsorsuitinneqarmat paasinarsivoq ullumikkut qilalukkanik qernertaqassuseq 1955-imut sanilliullugu sumiiffinni siuliani pineqartuni amerlassuserisaattut missiliuussinernit kinguariaatit procentinngorlugit ima isikkoqartut: 18 % (90 % CI:6 % – 40 %), 27 % (90 % CI:12 % – 59 %) aamma 25 % (90 % CI:4 % – 74 %).

Ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitap nalilersuinerminit inerniliuppaa aqutsiveqarfinni pineqartuni pingasuni qilalukkat qernertaqassutsit ima appasitsigisuniilersimmata piniagaajuernerat ikileriaqqinnerannik kinguneqaqqilluni, attanneqarsinnaajunnaassagunartoq ilimagalugu. Qarasaasiaq atorlugu naatsorsuutip inerniliuttagai eqqungaatsiartutut isigineqassappata, taava naatsorsuusiernerup periarfissiissutigivaa aqutsiveqarfinni qernertat amerliartortuaannarnissaat 70 %-i qulaateqqasimasussaammagu, taava Kangerlussuup imartaani qernertat ukiumut pisarineqartartut taamaallaat sisamaannaasariaqaraluartut (pisat + annaasat), Tasiilap eqqaani ukiumut qernertartarineqartartut taamaallaat marluinnaasariaqaraluartut Ittoqqortoormiunilu pisassiisuteqartoqartassanngikkaluartuq. Kisianni kisitsisit taakkortorneqartut isumallu-arnarpallaaluatsiarput, tassami qarasaasiamik naatsorsuut atorineqartoq uumasoaqatigiiaanut ikittuinnarnik uumasortaqaartunut naatsorsuusiornissamut suliaanngimmat. Uumasoaqatigiiaat pissusissamisoortumik annertussuseqartut amerlassuserisaminnik attassiniarnerminnut pisariqaartitaat arlalissuupput, aammalu amerlassutsimikkut 100-t arlaliannguit ataakkiaraangamikku (taamaapput qernertat Tunup imartaaniittut, sunut akornutaasinnaasunut miannertorujussuanngortarput - soorlu qilalukkat qernertat imminnut nassaariuminaatsilersinnaapput, akunnerminni inissisimaffimmikkut aqqissuussaanerat allanngorsimasinnaavoq, nerisassarsiorsinnaassusiat ajornakusoornerulersimasinnaavoq, ataasiakkaat immikkoorlutik nappaatinut akiuusinnaanerat qajannarnerulersimasinnaavoq kingornuttakkatigut assigiisuteqarpallaalerneq peqqutaalluni, assigisallu) taamaalillunilu amerliersinnaassusiat naatsorsuutigisamit appasinnerusinnaalluni. Pissutsit taama ittut aqukkuminaatsupilussuupput, taamaattumillu naatsorsuummut ilangunniarnerat ajornakusoorluni, taamaattorli pissutsit taamaattut immaq peqqutaallutik Ittoqqortoormiit eqqaanni qilalukkat qernertat piaqqiornerat appasissumiittoq. **Taamaattumik suleqatigiissiaq naggasiivoq, aqutsiveqarfinni pingasuni pineqartuni qilalukkat qernertat piniagaajuarnerminnik attassiinnarnissaat ilimananngitsoq.**

Taama naggasiuteqarnermi nangaassutigisaaq annerpaaq tassaavoq Ittoqqortoormiini upernarnerani aasarluinnalerneranilu (juulip aallaqqaataata missaani) amerlagisassaangikkaluartunik qilalukkanik qernertanik pisaqartoqartarnera. Taakku soorlumi qernertaqatigiiaaniit allaanersut, immaq avannaatungaani ilisimasaqarfiginngisatsinni sumiiffimmi Ittoqqortoormiinit ungaserujussuanngitsumi ukiisarsimasinnaapput nalusatsinnilu aamma imaassinnaavoq aasisarfeqartut. Taakku Ittoqqortoormiit illoqarfiata ungasinngisaani pisarineqartarput, taak-
kunanngalu pisaasartunit Kangertitsivarmi qaammataasanut nassitsissutilersorneqarsimasumik

ilaqanngillat, aamma taakku arlaat sumiiffimmi pisaarfiusartumi piffissami pineqartumi naammattoorneqarnikuunngillat. Kisiannili ajoraluartumik qaammataasanut nassitsissutiligaasunit arlaannaalluunniit ima sivistigisumik atanikuunngilaq, taakku arlaat aasernerani Ittoqqortoormiit illoqarfiata eqqannguaniissimanginnissaat qularnaarlugu uppersarsinnaanatigu taamaalillunilu immaqa ukioq kaajallapajaarlugu piniagasarsimasinaasut.

Pinngortitaleriffiulli nangaassut tamanna ilisimaareqqissaarpaa. Tassami aasalernerani pisarineqartartut suminngaanneersuusinnaanerat paasiarlugu piniartunik suleqateqalereerpugut, piniartut taakkunanngaanneersunik uumatillugit pisaqariarlutik namminneerlutik nassitsissutilersuisinnaalereermata. Tamatuma saniatigut sumiiffimmi pineqartumi aasanngilaattaani kisitsisoqarnissaanut aningaasaliisoqarnissaa naatsorsuutigaarput. Kisitsisisarsimanerit siulii tamarmik ukialernerani ingerlanneqartarnikuupput.

Itinerusumik paasisaqarusulluni ataatsimiinnermik kissaateqartoqassappat nassuiaanissanut piareersimajuarpugut. Taamaaliussagutta immaqa inissaminiinnerpaajussaaq NAMMCO´p ilisimatuussutsikkut ataatsimiititaliaata novemberip aallaqqaataani ataatsimeereernerata aammalu NAMMCO´mit nalunaarusiap 25. november saqqummiunneqareernerani pinissaa. Taamaalinerani paasereersimassavarput ilisimatuussutsikkut ataatsimiititaliap ilisimatuussutsikkut suleqatigiissitap innersuussutai malissimaneraat aammalu siunnersuisimanersut aqutsiveqarfinni pingasuni Tunup imartaaniittuni qilalukkanik qernertarniartarnerit unitsinneqavinnissaannik innersuussuteqartoqarsimassanersoq. NAMMCO´p siunnersuisoqatigiivi martsimi 2020 qilalukkanut qernertanut Kalaallit Nunaani Tunup imartaaniittartunut siunnersuuteqarnissartik aalajangiiffigisimassavaat.

Inussiarnersumik inuulluaqqusilluta

Fernando Ugarte aamma Lars Witting